

daje, kako je već rečeno u *Uvodu*, nemaju jasno izražene oznake vrste, pa se stoga i ne izdvajaju uvijek iz opće mase usmenih pričanja. Poslije opširnijeg razmatranja niza problema oko određenja vrste Sokolova dijeli usmena kazivanja s povijesnim sadržajima na: 1. povijesne predaje i 2. legendarne predaje.

U povijesnim predajama izdvajaju se dvije grupe: 1. predaje kojima su osnova realne činjenice; 2. predaje vezane za određena mjesta i predmete.

Legendarne predaje dijele se na dvije načelno različite grupe: 1. povijesne legende religioznog sadržaja; 2. socijalnoutopijske legende.

Razrađena klasifikaciona shema u *Prilogu* približna je jer uzima u obzir samo sadržaje i motive predaja o kojima se govorilo u knjizi. Stoga autorica kaže da će katalogizaciju sižea i motiva trebati dopuniti, uvesti nekoliko novih rubrika i točnije ih odrediti. U njezinoj klasifikacionoj shemi predaje svih ciklusa dijele se na četiri grupe:

I. predaje nastale na osnovi realnih činjenica ili onih koje otkrivaju lik povijesne ličnosti i smisao njezine djelatnosti u narodnom sjećanju,

II. predaje koje objašnjavaju postanak mjesnih objekata i naziva u vezi s povijesnim događajima i ličnostima,

III. legende s motivima čuda, u kojima se povijesni događaji osmišljavaju s religioznog gledišta i

IV. sižei bajki prilagođeni povijesnim ličnostima.

Ante Nazor

DÓMÖTÖR TEKLA, NAPTÁRI ÜNNEPEK — NÉPI SZINJATSZÁS, Akadémiai kiadó, Budapest 1964, 272 str.

Uzimajući kao osnovu pisane izvore i umjetničke spomenike, Tekla Dömötör rekonstruirati i prikazuje povijesni razvoj mađarskih blagdanskih običaja vezanih uz kalendarske praznike polazeći od najranijih vremena i nastavljaajući sve do početka svjesnog sabiranja etnografskog materijala. Prikazujući evropsku pozadinu nekih običaja, dolazi do novih naučnih konstatacija koje su od velike važnosti za međunarodna etnološka istraživanja.

Metoda autorice nije retrospektivna, tj. ne polazi od današnjih fenomena da bi se vraćala u prošlost, nego polazi od starih, najčešće pisanih izvora i od prošlosti ide prema današnjici. Podaci koji potječu iz vjerodostojnih sabiranja u prošlom stoljeću služe za ilustraciju i interpretaciju starog, nepotpunog gradiva.

Autorica ističe da bi prvenstveni zadatak bila teritorijalna sistematizacija gradiva, međutim, iz vremena turskih ratova i turske okupacije nema cjelovite slike, pa se dobiva dojam da je u to vrijeme bilo pojava vrijednih za bilježenje samo u sjevernim krajevima Mađarske i u Transilvaniji, budući da je literarni život u to vrijeme cvjetao samo u tzv. »kraljevskoj Mađarskoj« i u Transilvaniji.

Poteškoće se pojavljuju i pri pokušaju klasifikacije gradiva prema staleškom diferenciranju. Istraživači općenito upotrebljavaju termine »narodno«, »seosko«, ali običaji koje smo u XIX i XX stoljeću upoznali kao »narodne« u smislu »seoskih« bili su u srednjem vijeku djelomično i odjeci crkvenih obreda, a razni drugi običaji koji su vezani za kalendarske termine bili su

ne samo »seoski« nego i građanski, cehovski, plemićki, a bili su poznati i u kraljevskom dvoru. Stari izvori ne poznaju ovaj problem i ne ulaze u pitanja da li se radi o »narodnom« običaju ili je to nepoznato narodu u širem smislu.

Na završetku uvodnog poglavlja autorica iznosi da će pokušati prikazati povijesnu prošlost mađarskih običaja u evropskoj suvislosti. Nema namjere ulaziti u prikaz gradiva, koje je iz tog aspekta već dovoljno obrađeno, ali će se detaljno osvrnuti na elemente kod kojih se ne može složiti s rezultatima dosadašnjih istraživanja.

Analizirajući odnos mađarskih dramskih običaja vezanih za kalendarske blagdane, utvrđuje da je veoma teško izdvojiti autohtone pretkršćanske elemente u ovim običajima. Elementi koji su proglašeni specijalno keltskim, slavenskim, germanskim, ugrofinskim, pojavljuju se kod naroda sasvim različitih etničkih grupacija, odvojenih i teritorijalno i historijski.

Ističe važnost etnografskih atlasa u istraživanju običaja, ali budući da takvim atlasima još malo zemalja raspolaže, a i današnje stanje izrade atlasa ne omogućava promatranje evropske povezanosti na tom polju, pokazuje se potreba za atlasima koji uzimaju u obzir i geografske i historijske momente.

Postavlja pitanje kakvo mjesto zauzima mađarski materijal u ovom mnogobojnom spletu? Što su Mađari donijeli iz prapostojbine, što su preuzeli od susjeda, čime su obogatili evropsku riznicu običaja, kakvi su se novi oblici formirali kod Mađara?

Govoreći o ekonomskoj i socijalnoj strukturi mađarskog naroda u doba dolaska u današnju domovinu, autorica primjećuje da nemamo podataka o prvom razdoblju, ali pretpostavlja da su se njihovi praznični običaji razlikovali od običaja starosjedilaca, koji su dijelom već bili kršćani. Podaci postaju iscrpniji tek u XV stoljeću, ali tada je već cjelokupnost mađarskih običaja organski dio veće cjeline koju nazivamo »evropskim kompleksom običaja«.

U uvodu poglavlja koje nosi naslov *Od obreda do igrokaza* ističe se da se dramski običaji vezani za određene dane, kalendarske blagdane, u stoljećima feudalizma pojavljuju s religioznom pozadinom. Međutim, u novija vremena, kada su se u gradovima već pojavili profesionalni glumci, u kulturi sela i dalje postoji veza između »igrokaza« i religiozne pozadine; ne odvajaju se oštro, nego se dramski blagdanski običaji kreću na granici »igrokaza« i religijske pozadine.

U kakvom su odnosu ova dva elementa, u kakvoj su vezi prema ostalim tvorevinama narodne kulture, npr. s narodnom poezijom, kakve se estetske oznake mogu utvrditi, to su pitanja na koja bi ova studija trebala odgovoriti.

U opširnom poglavlju o historijskim izvorima o blagdanskim običajima dijeli se obrađeno razdoblje na tri manja.

Prvo razdoblje traje otprilike do sredine XV stoljeća. Ovdje su izvori samo indirektni i ovamo spadaju indicije toponimijskog karaktera, lična imena, imena nekih dana koji mogu ukazati na mogućnost postojanja nekih običaja. Imaju vrijednost izvora i izvještaji stranih putnika, tvorevine likovne umjetnosti, inicijali kodeksa i dr.

U drugom razdoblju — do konca XVII stoljeća — nailazimo na pismene izvještaje domaćih autora, ali ti se izvori moraju oprezno upotrebljavati budući da su autori znali citirati i strane običaje. Sada se već pojavljuju opisi običaja po dvorovima i opisuju se udomaćene maske unesene iz Italije te razne igre u doba karnevala.

Ovdje nailazimo na jedinstven u svojoj vrsti pisani izvor iz početka XVI stoljeća. To je knjiga izdataka poljskog princa Sigismunda, kasnijeg kralja Poljske, u kojoj bilježi sve izdatke, pa tako i one koji su u vezi s karnevalskim običajima.

Počev od XVI stoljeća ima sve više tiskanih izvora, što je u vezi s pronalaskom tiska i širenjem pismenosti.

U izvore treće skupine ulaze djela do 80—90. godina XVIII stoljeća, kada se već pojavljuju i prva svjesna sakupljanja etnografskog materijala. Radovi s naučnom tendencijom iz područja zemljopisa, povijesti, prirodopisa opisuju pored prirodnog bogatstva zemlje i kulturu stanovništva, te se sporadično nailazi i na opise narodnih običaja.

Struje evropskog romantizma donijele su i u Mađarsku interes za narodnu poeziju, ali se nailazi i na otpor protiv narodnih običaja i to »u interesu napretka«.

1782. godine objavljuje Ráth Mátyás u Magyar Hirmondó poziv na sistematsko sakupljanje folklornog blaga. Time autorica završava analizu starih izvora i dalje se oslanja na suvremenu međunarodnu stručnu etnološku literaturu, mađarsku, evropsku i izvanevropsku, a samo se izuzetno poziva na koji stari izvor.

Počinje s računanjem vremena kod Mađara u vrijeme dolaska u današnju domovinu, govori o solsticiju, povlači paralelu prema srodnim narodima.

Govoreći o slavljenju svećanih zgoda u Mađara u dalekoj prošlosti, prikazuje šamanizam, dobne klase, inicijacije i upućuje na igrokaze pod maskama u Vogula, Ostjaka i drugih naroda Azije. Na kraju poglavlja prikazuje periodična slavlja u srodnih azijskih plemena.

Prelazeći na crkvene blagdane, obrađuje običaje karnevala, koje dijeli u dva vremenska perioda, i to do mohačke bitke i na razdoblje od XVI do XVIII stoljeća. Zatim opisuje uskršnje običaje, koje dijeli na običaje crkvenog porijekla i na običaje koji su u vezi s dolaskom proljeća.

Detaljno opisujući običaje oko izbora kralja i kraljice na Duhove, prelazi na običaje vezane uz mjesec svibanj i nastupanje ljeta.

Opisuje ivanjske običaje u Evropi i govori o paljenju vatre. Smatra da je taj običaj došao do Mađara posredstvom Južnih Slavena. Poziva se na mišljenje Gavazzijevo, koji drži da je paljenje te vatre zajedničko svim Južnim Slavenima.

U zimskom prazničnom ciklusu ponovo luči običaje crkvenog porijekla od ostalih, a jedno poglavlje posvećuje jednom od najarhaičnijih mađarskih običaja, a to je posebno isticanje ponedjeljka poslije Tri kralja. Taj je dan imao u Transilvaniji i javnopravni karakter, za koji autorica tvrdi da su ga donijeli Sasi prenoseći pojam »geschworener Montag« iz njihove stare postojbine.

U idućem poglavlju autorica daje iscrpan pregled običaja što crkvenih, što ostalih, u vezi s pojedinim »odličnim danima« u godini. Naročito detaljno

obrađuje običaje u vezi s 13. prosincem (Lucija) i kritički se osvrće na mišljenje Kretzenbachera o porijeklu lika vještica u vezi s tim danom. Mišljenje Liungmanna i Kretzenbachera o sjevernobalkanskom porijeklu lika vještice koji je posredstvom Ilira došao na Zapad, autorica prihvaća samo s određenom rezervom.

Posebno se poglavlje posvećuje poeziji blagdanskih običaja i daju se odabrani primjeri. Primjera ima i usput u prethodnim poglavljima, ali se gradivo ovdje daje sistematski, po tematici podijeljeno u 6 grupa.

Bela Römer

KUSTAA VILKUNA, FINNISCHES BRAUCHTUM IM JAHRESLAUF. Folklore Fellows Communications No. 206, Helsinki 1969, 365 str. + 16 tabla.

Pored izlaganja samih činjenica o godišnjim (kalendarskim) običajima Finaca i s njima vezanim vjerovanjima, magiji i sl., svrha je ovom djelu, po riječima autora, da ih kulturnohistorijski osvijetli, a na »finskoj se periferiji« mnogo štošta dočulo za što evropsko etnološko proučavanje može biti osobito zainteresirano. Prikazuju se kalendarski običaji do stanja otprilike oko I svjetskog rata, no autor poseže u dalju i najdalju prošlost da osvijetli sudbinu ove ili one finske tradicije, pače da dokuči i postanje ili podrijetlo gdje je to moguće.

Mnogo toga poznato je i s drugih strana folklora Evrope, pače dijelom i odavde s njena jugoistoka. U prvom redu stoga što sadržaj tih običaja i pozadina njihova u nekim vjerovanjima ili magiji dobrim dijelom izvire iz odnosa čovjeka uopće prema toku prirode i osjećaja njegove zavisnosti od nje, bilo kad se to tiče njegove hrane i njenih zaliha, bilo zdravlja ili bolesti, bilo nekoga drugog boljitka ili nevolje. A u tome je, moglo bi se reći, u svojoj neukosti nepopravljivo odan varavom uvjerenju i nadi da može intervenirati u tom prirodnom toku zbivanja — i to najuspješnije upravo u određeno doba, pače u određeni dan, jer promašaj takve smišljene, tradicijom posvećene intervencije može imati loše posljedice, pa je dobro bar osigurati se i umiriti savjest (kad ne bi bilo ništa poduzeto...).

Autor sustavno vodi brigu o prošlosti pojedinih pojava ove vrste, navodi potvrde o njima iz historijskih izvora, zaključuje o starini ili podrijetlu na osnovi njihova poredbenoga proučavanja, pri čemu pomažu i kulturno-geografske karte rasprostranjenosti nekih značajnijih pojava, bilježi i objašnjava svagdje imena dana, običaja ili njihovih pojedinosti, osvrće se stalno na utvrđene ili slučajne vanjske utjecaje na finske običaje, napose švedske, ruske i srednjoevropske, a osobito na zavisnost o tradicijama kršćanske crkve (koja je u Finskoj uhvatila korijen tek u 11. stoljeću), na utjecaj njezin na kalendarski sistem i njegove izmjene pa s tim u vezi na tako važno pomagalo kakvi su u Finskoj bili drveni kalendari rovaši, u upotrebi sve do 19. stoljeća, kao pomagala za pravilno održavanje pojedinih blagdana.

Sve se to susreće na mnoštvu stranica ovoga djela, prijeko potrebnoga u evropskoj etnologiji, gdje se mogu vrlo lako nabrojiti djela ove vrste o drugim evropskim narodima.

Tu mnoge činjenice u prvi čas iznenađuju čitaoca, ako im se i nalaze objašnjenja. Udarit će npr. mnogome u oči lik visokoga obeliska od naslaganih